İSTANBUL BAROSU DERGİSİ

CİLT: 79 * SAYI: 2005/4
ISSN 1304-737X
TEMMUZ - AĞUSTOS

İÇERİK DİZİNİ

• *Yayın Kurulu'ndan* ..... *XXI*

• *Başkan'ın Penceresi'nden* ..... *XXIII*

• **YAZILAR...**

Prof. Dr. Ersan Şen

✓ *Anayasa Mahkemesi* *1075*

*

Av. Osman Kuntman

✓ *Tarifeye Dayanılarak Karşı Tarafa Yükletilecek Avukatlık Ücreti Hakkındaki 1136 Sayılı Avukatlık Kanununun 164/Son Maddesiyle İlgili Bir İnceleme* *1081*

*

Prof. Dr. Mehmet Kamil Yıldırım / Arş. Gör. Hatice Selin Pürselim

✓ *Elektronik İmza Kanunu ve Türk İspat Hukukundaki Etkileri* *1096*

*

Doç. Dr. Seyithan Deliduman

✓ *Adli Yardım İsteminin Zamanaşımı Üzerine Etkisi ve Konuya İlişkin Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi* *1115*

*

Göktürk Uyan

✓ *Çerçeve Sözleşme Kavramı ve Genel Kredi Sözleşmesi Kavramı İle İlişkisi* ... *1129*

*

Orhan Yılmaz

✓ *Bir Yargıtay Kararı Üzerine Düşünceler* *1144*

*

Yrd. Doç. Dr. Melikşah Yasin

✓ *Kuruluş ve Faaliyet Koşullarını Yitiren Aracı Kuruluşların Faaliyetlerinin Durdurulması veya Faaliyet İzinlerinin İptali* *1152*

*

Av. Cüneyd Altıparmak

✓ *Devlet İhalesine Fesat Karıştırma Suçu (YTCK m. 235)* *1164*

*

Av. R. Murat Dönmez

✓ *Borçlu Cari Hesap Ya da Kısa, Orta, Uzun Vadeli Kredi Şeklinde İşleyen Kredilerde İtirazın Kesin Olarak Kaldırılması* *1173*

*

Erdoğan Gökçe

✓ *Yunan Uyruklulur Türk Uyruklulara Mirascı Olabilir mi? Yaşanmış Bir Dava Üzerine Düşünceler* 1176

• YARGITAY KARARLARI 1189

• *Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararları* 1268
• *Yargıtay 1. Hukuk Dairesi Kararları* 1271
• *Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Kararları* 1274
• *Yargıtay 3. Hukuk Dairesi Kararları* 1286
• *Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Kararları* 1291
• *Yargıtay 6. Hukuk Dairesi Kararları* 1293
• *Yargıtay 7. Hukuk Dairesi Kararları* 1295
• *Yargıtay 9. Hukuk Dairesi Kararları* 1312
• *Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararları* 1329
• *Yargıtay 11. Hukuk Dairesi Kararları* 1341
• *Yargıtay 12. Hukuk Dairesi Kararları* 1352
• *Yargıtay 13. Hukuk Dairesi Kararları* 1360
• *Yargıtay 14. Hukuk Dairesi Kararları* 1363
• *Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Kararları* 1367
• *Yargıtay 18. Hukuk Dairesi Kararları* 1370
• *Yargıtay 19. Hukuk Dairesi Kararları* 1376
• *Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararları* 1397

• AİHM KARARLARI 1397

• *A.K. ve V.K. Türkiye Davası* 1407
• *Abdülsamet Yaman Türkiye Davası* 1422
• *Baran - Türkiye Davası* 1428
• *Zana ve Diğerleri Türkiye Davası* 1432
• *Tuncer ve Durmuş - Türkiye Davası* 1440
• *Ünal Tekeli - Türkiye Davası* 1455
• *Mustafa Güçlü ve Diğerleri Türkiye Davası* 1461

• AVUKATIN DİSİPLİN HUKUKU

• *Disiplin Kurulu Kararları* 1477

• *Aktarımlar* 1478
• *Ayrılmalar* 1479
• *Yitirdiklerimiz* 1479

ELEKTRONİK İMZA KANUNU VE TÜRK İSPAT HUKUKUNDAKİ ETKİLERİ

PROF. DR. MEHMET KAMİL YILDIRIM[*]
ARŞ. GÖR. HATİCE SELİN PÜRSELİM[*]

I. GİRİŞ

Enformasyon ve komünikasyon tekniğindeki gelişmeler, enformasyonun değiş tokuşunda ve ekonomik faaliyetlerde yeni olanaklara yer açmaktadır[1]. Elektronik ticaret, ticari ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Bir hukuki ilişki artık daha kolay ve çabuk kurulabilmektedir. Bu avantajlara karşı, hukuksal güvenliğin sağlanması yönünden güçlükler bulunmaktadır.

Elektronik sözleşmelerde genellikle imza yoktur ve orijinal nüsha söz konusu değildir. Bu ise klasik ispat hukuk bilgilerinin kullanılmaması sonucunu doğurmaktadır.

Uluslararası alanda e-ticaretin daha güvenli bir ortamda uygulanabilmesi için düzenlemeler yapılmaktadır. Bunların ulusal usul hukuklarıyla bağdaşır hale getirilmesi gerekmektedir.

II. TÜRK İSPAT HUKUKUNUN ESASLARI

Borçlar hukukunda irade özgürlüğü ve hukuksal işlemlerin şekle bağlı olmadığı ilkesi geçerlidir (BK. m. 11/1). Ancak, ayrık olarak, örneğin

---

(*) *Prof. Dr. Mehmet Kamil Yıldırım, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı Başkam; Arş. Gör. Hatice Selin Pürselim, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü AB Hukuku Anabilim Dalı.*

(**) *Makalemiz, 2000 yılında Yunanistan'ın Syros Adasında Prof. Beys ve Prof. Nakamura'nın düzenlemiş olduğu Medeni Usul Hukukunda Globalleşme Sempozyumu'nda, Türk Usul Hukuku'nda İspat Hukuku çerçevesinde, "Der Gesetzesentwurf über die elektronische Unterschrift und seine Auswirkungen auf das Türkische Beweisrecht" (Elektronik İmza Hakkında Kanun Tasarısı ve Bunun Türk İspat Hukukundaki Etkileri) adı altında Prof. Dr. M. Kamil Yıldıran tarafından sunulan Almanca tebliğin geliştirilmiş halinden oluşmaktadır. Tebliğin Almanca Dilinde yayımı Dike International 2003/3 sayfa 317-326; Yunan Dilinde yayımı sayfa 307-316 arasında yer almaktadır. Bu Sempozyumda E-Ticaret ve E-İmza Konusu'nun ele alınmış olması bir önceki Sempozyumun detaylandırılması anlamına gelmektedir. Sempozyuma Türkiye'den Prof. Dr. MK. Yıldırım ve Prof. Dr. N. Deren-Yıldırım, Almanya'dan Prof. Dr. P. Gotrwald ve Prof. Dr. A. Stadler, Yunanistan'dan Prof. Dr. K.Beys, Avusturya'dan Prof. Dr. G.Kodek katılmışlardır.*

(1) *BSI-Kurzinformationen zu aktuellen Themen der IT-Sicherheit "Elektronische Signatur" I.Bedeutung der elektronischen Signatur, www.bsi-fuer-buerger.de/down/esig.pdf, 6.12.2004, s. 1.*

taşınmaz satımı, resmi şekilde; alacağın temliki veya kefalet sözleşmeleri yazılı şekilde yapılmak zorundadır (BK. m.213, 163/1, 484).

Yazılı şekil, adi ve resmi olmak üzere ikiye ayrılır; adi yazılı şekilde imza şeklin tamamlayıcı unsurudur. Borç altına giren taraf veya taraflar metnin altını el yazısı ile imzalamak zorundadır.

İmza iki fonksiyona sahiptir, sözleşmeye taraf olan ve imzalayan kişinin kimliğini teşkil etmesi ve sözleşmenin içeriğini kabul yönündeki irade beyanını içermesi. İmzanın hizmet ettiği amaçlar: hukuken bağlanma iradesini göstermesi, kanıt olarak kullanılması, merasim, sonuçlandırma olarak sayılabilir. Türk Medeni Usul Hukuku kanıt özgürlüğü sistemini kabul etmiştir (m. 367). Ancak hukuksal işlemler 400 milyon TL'yi (400 YTL) aştığında, bunların ispatı senetle olabilir (m. 288 vd.). Senet, Kanunda tanımlanmamıştır. Bir şahıs aleyhine delil teşkil eden ve onun tarafından düzenlenmiş yazılı belgedir. Senedin metni el ile veya makine ile yazılmış olabilir, matbu olabilir. Ancak, imzanın elle atılmış olması zorunludur.

Senede bağlı iddiaya karşı defi olarak ileri sürülen hukuki işlemler değeri limitin altında olsa bile tanıkla ispat edilemez (m. 290).

Senetle ispat kuralının istisnaları da vardır. Bunlar:

- Delil sözleşmeleri (m. 287/I) (bu taraflarca yazılı olarak yapılabileceği gibi duruşma sırasında sözlü olarak da kararlaştırılabilir m. 287/II),
- Yazılı delil başlangıcı (m. 292),
- M. 293'de öngörülen, maddi veya manevi imkânsızlık halleri, örneğin yakınlar arası hukuki işlemler (b.I),
- Hasmın açık muvafakati (m 289).

Bu durumlarda, HUMK. m. 240, "*Kanunun tayin ettiği haller müstesna olmak üzere hakim ikame olunan delilleri serbestçe takdir eder*" hükmü uygulama alanı bulacaktır[2].

Kanun koyucu senetle ispat kuralını kabul ederken özellikle şu gerekçelere dayanmıştır: yalan tanıklıktan korkulması, yazıya başvurmanın en azından gayri ticari konularda külfetsiz oluşu, sözleşme uygulamalarında sözleşmelerin senetle tevsikinin az çok teamül halini alması[3]. Türk öğretisinde bizim de taraftar olduğumuz düşünceye, senetle ispat kuralı terk edilerek kanıtların özgürce değerlendirilmesi kuralı benimsenmelidir.

III. MUKAYESELI HUKUKTA E-IMZA'NIN İSPAT HUKUKUNA GİRMESİ

Her ülkede medeni usul hukuku mevzuatı farklıdır. Doktrin yeknesak bir usul hukuku oluşturma konusuyla ilgilenmektedir. Mevzuat fark-

(2) *Yıldırım, Die Bedeutung des Urkundenbeweises im türkischen Zivilprozessrecht, Zeitschrift für Zivilprozess International, B.3, (ZZPInt 1998), 1998, s.379 vd.; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, Medeni Usul Hukuku Esasları, 4bası, İstanbul2004, s.322 vd..*

(3) *Postacioğlu, Şahadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları, İstanbul 1964, s. 18-20; Yıldırım, ZZPInt 1998, s.388; Yıldırım, Senetle İspat Kuralının Türk Medeni Yargılama Hukukundaki Önemi, İlkeler Işığı Altında Medeni Yargılama Hukuku, (Senetle İspat), 4.bası, İstanbul 2002, s. 130, dn.51.*

lılıklarının uluslararası ticaretin gelişmesine engel teşkil etmesi, e-ticaret ve e-imza konusunda usul hukukuna en azından bu alanda yeknesak düzenlemeler yolunu açmıştır[4].

E-Ticaret alanındaki gelişim sonucunda, bu konuda uluslararası kapsamda 1996 tarihli *Uncitral Model Elektronik Ticaret Kanunu* ve genel esaslara yer veren 2001 tarihli *Uncitral Model Elektronik İmzalara İlişkin Standart Hükümler* ile E-İmza hakkında 13.12.1999 tarihli *Avrupa Birliği Yönergesi* (Richtlinie) ihdas edilmiştir. Buna bağlı olarak, kimi ülkelerde mevcut kanunlarda ulusal *Medeni Usul Kanunlarına* yeni hükümler eklenmiştir (*Fransa'da olduğu gibi*), kimi ülkelerde ise özel kanun yapılmıştır (*Avusturya, Almanya örnekleri gibi*). Yunanistan 1997 yazında "*Dijital İmzaya Yönelik Sorular ve Bu Çerçevede Sertifikalı Hizmet Sunulması Hakkında Düzenleme*"yi Başkanlık Kararname tasarısı[5] olarak çıkartmıştır[6].

Uncitral Model Kanun, ulusal mevzuatlarda yer alan yazılı, imza, orijinal gibi kavram tanımlarının bilgisayar teknolojisini de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemektedir. Yazılı belgenin işlevleri yeniden belirlenmiş, işlevsel -eşdeğerlilik adıyla yeni bir yaklaşım kabul edilmiştir.

Yazılı belge kullanımının işlevleri: Herkes tarafından okunabilir, değiştirilemeyen bir belge sağlamak; belgenin tarafların her birinde bir örneğinin bulunmasını sağlayacak şekilde çoğaltılmasına olanak tanımak; imza aracılığıyla belgede yer alan verilerin doğruluğunu kontrol edebilmek; belgelerin, mahkemeler ve kamu makamları tarafından kabul edilebilir bir şekilde sunulmasını sağlamak.

Öğreti ve içtihatla geliştirilen bu fonksiyonlar kısaca şu şekilde sayılabilir[7]: **Kimlik** (*Identitâtsfunktion*), **Asillik** (*Echtheitsfunktion*), **İspat** (*Beweisfimktion*), **Sonuç** (*Abschlussfunktion*) ve **Uyarı** (*Warnfunktion*) fonksiyonları.

2001 tarihli *Uncitral Model Elektronik İmzalara İlişkin Standart Hükümler* hakkında yasa hazırlanmadan önce, 1998 yılında E-İmzada Yeknesak Kurallar Taslağı "*Uncitral Taslak*" oluşturulmuştur. Çalışma grubu, bu taslağın eski Model Kanunu geliştirici yönde mi, yoksa ondan bağımsız bir kanun mu olacağına dair karar vermemiştir[8]. Taslağın birinci bölümü güvenli e-imzaya ayrılmıştır. Bu taslakta bir imzanın, devletin kabul ettiği bir teknoloji ile yapılmış olması mecburiyetine bir ölçüt ola-

---

(4) Almanya'da m.9 SigG.97 Komisyonunun çalışmalarının global standart oluşturma sürecinin habercisi olduğu ve 1996'da Uncitral Model Kanun çalışmalarının başladığı; başlangıçtaki iyi hükümlerin sonradan oyalayıcı biçimde tekrar elden geçirildiği hakkında bkz. Bröhl/Tettenborn. Das neue Recht der elektronischen Signaturen, Köln 2001, s.43-44.

(5) Der Enwurf eines Prâsidialerlasses zur Regelung von Fragen der digitalen Signatur und von damit zusammenhangenden Zertifiâerungsdienstleistungen.

(6) Bröhl/Tettenborn, s.296 vd..

(7) Menzel, Elektronische Signaturen, Wien 2000, s. 187.

(8) Pattman/Bander, Internationale Signaturgesetze im Vergleich, Hoeren, derleyen, s. 386 vd, kars. s.416.

rak yer verilmemiştir. Böylece güvenli imza tanımında "*signature-enabling*" model (*bu liberal model dijital ve e-imzayı meşru sayar ve onları klasik imzayla eşdeğer kabul eder; Uncitral Model Kanun buna örnektir*) ve "*criteria-based*" modelin [*örn. Kaliforniya'da ve AB Yönergesi'nde görülen bu model dijital veya e-imzanın belirli bir emniyet uyandırma ve güvenilirlik kriterlerini sağlaması şartıyla o kişiye ait olduğunu (Authentifizierung) kabul eder*] temel unsurlarına rastlanmaktadır[9]. Çalışma grubu *Public-Key Kryptographie*[10]'nin e-ticarette üstün bir role sahip olduğunu kabul etmiş ve onu da Kanunda kullanmıştır (*E-imzaların beraberinde getireceği en büyük risk, e-imzaların çalınması ve sahte olarak kullanılmasının, yeni sahtecilik suçlarını ortaya çıkartacak olmasıdır*[11]. *Bunu önlemek için, e-imzaların ve kriptografik anahtarların güvenliğine çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Bağlantıda güvenliğin sağlanması, kriptografi ile mümkün olacaktır*[12]).

Böylece kanun her üç modelin unsurlarını da barındırmaktadır, bu hali ile çok elastikidir. Kısmen talep ettiği hususlar ağırlaşmış olmakla birlikte bu aynı zamanda bir serbestîyi de sağlamaktadır[13]. Modellerden en avantajlı olanı *criteria-based* modelidir. Zira emniyet ve güvenilirlikte kanuni bir asgari standardı yerine getirmiş her imza prosedürünü tanımaktadır ve teknolojiden bağımsız olduğu halde sadece belirli imza prosedürüne hukuki bağlayıcılık atfetmektedir[14]. Sadece Avrupa'da yeknesaklık kâfi değildir. Bu uluslararası alanda da sağlanmalıdır. Dijital veya e-imza alanında en iyi kanun dahi, eğer imza ve sertifikaların ulusal sınırlar ötesinde tanınmasını gereksiz yere zorlaştırıyor veya olanaksız kılıyorsa bir anlamı yoktur[15].

Avrupa Birliği'nde elektronik ticaret ve elektronik imza ile ilgili iki yönerge bulunmaktadır. Bu yönergeler, 8 Haziran 2000 tarihli, 2000/31/EG AB sayılı, Elektronik Ticaret Yönergesi (ECRL) [16] (*Üye ülkeler arasında hizmetlerinin serbest dolaşımım sağlamak amacıyla hazırlanan yönergede elektronik sözleşmeler ve bunların hukuki neticelerine iliş-*

---

(9) Püttman/Sander, s.417.

(10) Cryptology, antik Yunan kökenli bir kelime olup; "erip" saklı dünya anlamına; "logos" bilim anlamına gelmekte; Encryption ise, bilginin bir forma dönüştürülmesi anlamım taşımaktadır; bkz. Yıldız, A Proposal for Turkish Government Public Key Infrastructure Trust Model, http://antareia.rvs.uni bielcfeld.de/~made/Seminar/BAN-Logic/PublicKevModeLpdf, 7.12.2004, s.6.

(11) Bilgisayar suç oram, 1991 yılında 10.000 iken, 2001 yılında 80.000'e yükselmiştir; Bundesvervvaltungsamt, Neuerscheinung: Recht der İT Sicherheit, INFO 1785-November 2003, http://www.bva.bund.de/imperia/md/content/bbb win/dokumentenmanagement/78.pdf. 7.12.2004, s.2.

(12) Bundesverwaltungsamt, Neuerscheinung: Recht der İT Sicherheit, INFO 1785-November 2003, http://www.bva.bund.de/imperia/md/content/bbb win/dokumentenmanagement/78.pdf. 7.12.2004, s.3.

(13) Püttman/Sander. s.418.

(14) Püttman/Sander, s.421.

(15) Püttman/Sander, s.423.

(16) Richtlinie über den elektronischen Geschâftsverkehr - ABİ. EG Nr. L 178.

kin hususlar bulunmaktadır) ve 13 Aralık 1999 tarihli, 1999/93/EG AB sayılı, Elektronik İmza Yönergesi (RLeS)[17]'dir. E-imzaların kullanılmasını kolaylaştırmak amacıyla düzenlenen bu yönerge, AB üyesi ülkelerin 19 Temmuz 2001 tarihine kadar uyum sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri ve idari hükümleri yürürlüğe koymalarını içermektedir. Yönergede, elektronik imza sertifikaları, sertifika hizmet sağlayıcıları ve gözetim ile ilgili esaslar ele alınmıştır.

ABD'de e-imza, *Küresel ve Ulusal Ticarette Elektronik İmzalar Yasası*[18] (Ve Devlette Kırtasiyenin Azaltılması Hakkında Federal Yasa) ile benimsenmiştir. ABD'de ve Common Law'un uygulandığı diğer ülkelerde sıkı ispat kuralları geçerlidir. Buna karşılık Kıta Avrupası'nda Alman ve Avusturya hukukunda kanıtların özgürce değerlendirilmesi ilkesi geçerlidir. Bu fark, e-imza konusundaki yeni düzenlemelerin içeriği bakımından etkili olmaktadır[19].

E-imzaların birbirinden farklı delil değeri vardır, çünkü bunların güvenlik unsurları farklıdır[20]. 13.12.1999 tarihli Yönerge (RLeS), sadece güvenli e-imzayı, el yazısı ile atılmış imzaya eş tutmuştur[21] (m 5/I). Buna karşın, 30.6.2000 tarihli ABD E-İmza Kanunu, e-imza üzerindeki özel talepleriden vazgeçmiş ve hepsini el yazısı imza ile eşdeğer tutmuştur; ancak kullanımını sözleşme taraflarından birinin kabulüne bağımlı kılmıştır[22].

Alman Medeni Usul Kanunu, elle atılmış imza ile fakstaki imza arasında fark gözetmemektedir. Hâkim, delilleri önce şekli ispat kurallarına göre değerlendirecektir, şekli ispat kurallarının şartlan gerçekleşmiş ise, delilin gerçek ya da sahte olduğu hakkında takdir yetkisi olmayacaktır. Gerçek olduğu ispatlanmış bir adi senet ZPO m. 415 vd. uyarınca doğruluğu ve tamlığı hakkında bir karine oluşturur. Alman Medeni Usul Kanunu bu ispat ayrıcalığı için imzalanmış bir yazının orijinalinin ibraz edilmesini şart koşmaktadır. Bir EDV-belgede (*Elektronische Datenverarbeitung/Elektronik veri işlem*) yazılı belgenin mevcut olmaması, şekli ispat kurallarının uygulanmasını engellemektedir. Doğruluk ve tamlık yönündeki karine söz konusu olmayacaktır. EDV dokümanı ZPO m. 371'e göre hâkimin kanıtları serbestçe değerlendirmesi kuralına tabi olacaktır. E-veri nakli ile ispat hukukunda senetle ispat kuralının ayrıcalığı bertaraf edilmiştir. Mahkeme dijital imza ile serbest ispat çerçevesinde e-dokümanın, iz bırakmadan manipülasyonu ihtimalini delillerin değerlendirilmesi kapsamında ele almalıdır. Haklı olarak örneğin faksa kuşku ile yaklaşılmaktadır. EDV-dokümanların bu zaafiyetleri ile mücadele edilirken sahtecilik riski ve elle atılan imzanın yokluğu öne çıkmaktadır.

Dijital imzanın uyarı fonksiyonu yoktur[23]. Diğer elektronik açıklamalar gibi üstün tutulması gerekmemektedir. İmza Kanunu teknik bir kanun olmasına rağmen, Alman Kanun koyucu 1997 tarihli SigG m. 1 formülasyonu ile ispat hukukuna ağır bir saldırıda bulunmuştur. SigG97 m. 1 "*İmza güvenli olarak geçerlidir*" ifadesini kullanmıştır.

Dijital imzanın ispat hukukunda değerlendirilmesi içtihada terk edilmektedir[24]. Dijital imza bir güvenlik prosedürüdür. Dijital imza açık ve kapalı anahtarlarla mücehhez bir konuya açık altyapıyı şart kılmaktadır. Bir asimetrik anahtar ile güvenli hale getirilmiş bir PKI-emniyet alt yapısı varsa, dijital imzadan söz edilebilecektir. Yönerge, ikinci basamaktaki gelişmiş e-imza, dijital imzaya yaklaşmaktadır, fakat ondan PKI- altyapısını şart koşmaması yönüyle ayrılır[25].

Alman hukukunda kanıtların serbestçe değerlendirilmesi ilkesi cari olduğundan, herhangi bir e-imza keşif konusu sayılır. Bunun ötesinde, SigG97 m. 1/1 uyarınca, dijital imza için "*onun güvenli olduğu hakkında*" karine kabul edilmiştir. Dijital imza SigG97'ye göre, yükseltilmiş bir ispat değerine ulaştırılmıştır.

İspat hukukunda hukuki belirsizliğe yol açmamak için, ilk görünüş ispatı (*doğruluğuna dair bir görünüş*) kurumu yardımıyla elektronik şekildeki bir dokümanın doğruluğu temin edilmektedir. İlk görünüşe dayanan bu kural Alman Medeni Usul Kanunu m. 292a olarak dâhil edilmiştir[26].

Fransız hukukunda şu hususlar göze çarpmaktadır: Son Kanun değişikliğinden önceki duruma göre, Fransa'da senetle ispat kuralı tacir olmayanlar için 5000 FF'ı geçen hukuki işlemlerde uygulanır (*m. 1341 Code Civil*).

Ticari işlerde elektronik belgeler delil olarak kullanılabilir. Kanunun özel bir ispat şekli öngördüğü hukuki işlemlerde e-belgeler yazılı delil başlangıcı olarak kullanılır.

---

(17) Europäische Richtlinie für elektronische Signaturen - ABİ. EG. Nr. L 13.

(18) Electronic Signatures in Global and National Commerce Act; 30.6.2000.

(19) Kars., Mayer-Schönberger/Pilz/Reiser/Schmölzer, Signaturgesetz Praxiskommentar, Wien 1999, s. 19.

(20) Ahrens. Elektronische Dokumente und technische Aufzeichnungen als Beweismittel. Zum Urkunden- und Augenscheinsbeweis der ZPO, Einheit und Vielfalt des Rechts, Festschrift für Reinhold Geimer, Band I, München2002, s. 13.

(21) Ahrens, s. 13.

(22) Ahrens, s. 13.

(23) Dijital imzalama prosedürü için bkz., Keser Berber, Şekil ve Dijital İmza, Elektronikteki Gelişmeler ve Hukuk, Noterlik Hukuku Sempozyumu VII; Ankara 2001, s.74.

(24) Kindi, Elektronischer Rechtsverkehr und digitale Signatur, Mitteilungen BayNot 1999, s. 31- 40.

(25) Bröhl/Tettenborn, s.33.

(26) Bröhl/Tettenborn. s. 3 8. Katı ispat sistemine sahip Alman Hukukunda, e-belgelerin mutlaka bir delil türüne dahil edilmesi gerektiğinden, bu belgeler keşif delili altında incelenmiş; bu konudaki ispat zorluğu ise, e-imzalı belgeler için ilk görünüş ispatı ile aşılmak istenmiştir; Erturgut, Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi, Ankara 2004, s. 159,169, 282, 283. Kanaatimizce, hukukumuzda güvenli e-imzalı belgeler dışında kalan e-imzalı belgeler için ilk görünüş ispatı kullanılabilir. İlk görünüş ispat, Alman Hukuku'ndaki hakim fikre göre, dolaylı ispattır ve burada somut olayın özelliği incelenmeden, olayların sürekli oluş biçiminden somut olayın da böyle olduğu sonucu çıkartılmaktadır; Alangoya/Yıldırım/Deren- Yıldırım. s. 326.

Fransız Yüksek Mahkemesi Ticaret Dairesi 2.12.1997 tarihli içtihadında yazının, (*Bütünlüğü ve içeriğinin onu yazan şahsa aidiyeti doğrulandığı sürece*) faks da dâhil olmak üzere, her tür dayanak üzerinde tespit ve muhafaza edilebileceğini kabul etmiştir. Öğreti, bu kararın, bilgisayar kayıtları, kredi ve ödeme kartları gibi teknik yenilikleri kapsadığı görüşündedir[27].

AB Yönergesi üzerine 13.3.2000 tarihli Kanunla Fransa'da Medeni Kanunun İspat Hukuku'na ilişkin hükümleri değiştirilmiştir[28]. Değişiklik gerekçesi olarak, eski ispat hükümlerinin kâğıdın ispatın tek maddi unsuru olduğu dönemde oluşturulduğu, teknolojik gelişmelere ayak uydurulmadığı, belirtilmiştir[29].

Yeni Kanun *Code Civil* m. 1316'daki yazılı delil tanımını değiştirmiştir. Yazılı delil, üzerinde yer aldığı madde veya iletim şekli ne olursa olsun, anlaşılabilir şekilde ifade edilmiş, harflerden, karakterlerden, rakamlardan veya diğer tüm işaret veya sembollerden oluşan bir ispat aracıdır. Yazılı delilin tanımında teknolojik bakımdan tarafsız davranılmıştır.

Code Civil'e eklenen m. 1316-1 maddesiyle, elektronik formdaki yazı kağıt üzerindeki yazı gibi delil sayılmıştır (bunun şartı yazıyı yazan kişinin gerektiği gibi teşhis edilebilmesi ve yazının bütünlüğünü sağlayacak şartlarda tespit ve saklanmasının mümkün olmasıdır).

Eklenen m. 1316-2 ile, hakimin yazılı deliller arasında, meydana gelebilecek ihtilafları çözümlerken yazının üzerinde yer aldığı madde açısından objektif davranması gerektiği emredilmiştir. Böylece kazai içtihatla kabul gören delil anlaşmalarının geçerliliği de yasal bir zemine kavuşmuştur[30].

Madde 1316-3 ile elektronik bir belgedeki yazının kağıt üzerindeki yazı ile aynı ispat gücüne sahip olduğu benimsenmiştir. Örneğin, imzalanmamış bir e-belge, imzasız bir yazı gibidir, ispat gücü hâkimin takdirindedir, gerektiğinde yazılı delil başlangıcı olarak kullanılabilir.

Almanya'da, para biriminin Euro olarak değiştirilmesinden sonra, 15.2.2001 tarihli Kanun değiştirilerek, ilgili değişiklikleri içeren 16.5.2001 tarihli Kanun yürürlüğe girmiştir[31]. Avusturya'da, 1.1.2000

(27) Özdemir Kocasakal. Elektronik İmzanın Geçerliliği ve İspat Gücü Açısından Uluslararası Planda Yaşanan Gelişmeler, Ergun Önen Armağanı, (Armağan), İstanbul 2003, s.237, dn.51'de CAPRIOLI 4'den nakledilen JCP ed. E, 1998, 178 note Thierry Bonneau.

(28) Özdemir Kocasakal, Armağan, s.237-238.

(29) Geniş bilgi için bkz., Özdemir Kocasakal, Armağan, s.237, dn.55.

(30) Kredi ve ödeme kartlarıyla ilgili davada Cour de Cass. 1 er Civ. 8.11.1989, Bull. Civ. I, no. 342; Özdemir Kocasakal, Armağan, s.239, dn.59.

(31) Alman Hukukunda, elektronik düzenlemelerin şeması için bkz. Ott, Elektronische Signaturen nach dem Signaturgesetz, http://www.kecos.de/script/35digisig.htm, 7.12.2004. Ayrıca bazı değişiklik tasarıları için bkz., www.dfn-pca.de/bibliothek/sigg/germanv/SigG-Novelle.pdf, 6.12.2004; www.bundesrat.de/coremedia/generator/Inhalt/Drucksachen/2004/0327.2004B.property=Dokument.pdf, 6.12.2004.

tarihli İmza Kanunu yürürlüktedir. Fransa'da ise, 13.3.2000 tarihli ve 2000-230 sayılı Kanunla e-imza Medeni Kanun'un 1316-4 maddesinde yer almış ve maddenin uygulanması amacıyla 30.3.2001 tarih ve 2001-272 sayılı Kararname ile bir düzenleme yapılarak yürürlüğe girmiştir.

Elektronik davalar, gelecekte etkin hukuki korumanın ayrılmaz parçası olarak görülmektedir[32]. Elektronik davaların zorunlu çerçevesine elektronik tebliğler de dâhildir[33].

Alman Hukukunda, mahkemeler ilke olarak bilgisayar ve e-mail ile katılımlar üzerinde tasarrufta bulunabilirler; ancak nitelikli imzalı belgenin kabulü ve gönderimi için kural olarak olması gereken ek kuruluşlar henüz hazır değildir[34]. *Elektronik Hukuki İşlemler Kanunu* (Elektronisches Rechtsverkehrsgesetz), mahkemelerde bilgisayar tekniğinin hem yetkili kimselerce hem de dosya danışmanı tarafından kapsamlı olarak yararlanmalarına olanak sağlamaktadır[35]. Alman Hukukunda, kanun koyucunun, elektronik hukuki işlemin olağan hallerine ilişkin ispat sorunlarını bilerek açık bıraktığı düşünülmektedir[36]. Sözleşme oluşturup oluşturmadıkları ya da karşı tarafın beyanı iletildiğinde, gönderenin kullandığı cihazın gönderme protokolünde "OK" şartı varsa, ispat gücünün açıklamanın başlangıcı için var olduğu ve alıcının bir e-mail çıktısı örneği ile gönderenin buna uygun bir açıklama yapmış olduğunu ispat edip edemeyeceği tartışmalıdır[37]. Bir içtihada göre, gönderici protokolün, ulaşan e-mailin çıktısı gibi ispat değeri yoktur[38]. E-mailde imza eksik olduğu durumlarda, belge olarak kabul edilmemektedir[39].

Alman Hukukunda, gerçek sözlü yargılamanın bir video konferansı şeklinde yapılması uzun vadeli olarak istisna şeklinde kalabilir; ama evrak yedeklerinin sanal dosyalama yolu ile e-kayıt altına alınması ya da CD'ye kaydolmasında büyük ölçüde kazanç vardır; çünkü komünikasyon bu sayede hızlanır ve tüm katılımlar eş zamanlı olarak başarılı olur[40].

Alman Yargı Teşkilatı Komünikasyon Kanun Tasarısı'na göre (Justizkommunikationsgesetz - JKomG), avukatlar ileriki tarihlerde dilekçelerini kâğıt formunda değil, e-formda mahkemeye sunabileceklerdir[41]. Bu sayede kişisel bilgisayarlarda (PC) yazılan dilekçe, avukatın imza kartı ile

(32) Deren-Yıldırım. Mögliche Hindernisse vor der Einfuhrung des elektronischen Rechtsverkehrs in der Türkei und einige Lösungsvorschläge, Dike International, Athens 2003/4, s. 426.

(33) Deren-Yıldırım, s.418.

(34) Gottwald, Der Elektronische Rechtsverkehr vor den deutschen Zivilgerichten, Dike International, Athens 2002/11, s. 1257.

(35) Gottwald, s. 1259.

(36) Gottwald, s.1265.

(37) Gottwald, s. 1264-1265.

(38) Gotfwald. s.1265 dn.l'de anılan AmtsgerichtBonnEWIR m.371 ZPO 1/02, 735 sayılı içtihadı.

(39) Yıldırım. İcra Hukuku Ders Notları, İstanbul 2004, s.57.

(40) Gottwald, s.1255.

(41) www.bmi.de/enid/58.html7presseartikei id=1534, 28.6.2004.

imzalanacak, bu şifreleme ile gönderenin ve yazarın doğruluğu, güvenirliği garanti altına alınacaktır. Daha sonra, internet üzerinden mahkemenin posta kutusu tıklanarak -şayet ilk seferse kullanıcı adı ve şifre alınmak suretiyle-Yeni Davalar bölümüne gidilecektir. Aktarılacak olan belge, dava dilekçesi olarak seçilerek, aktarma butonuna basılacak ve webbrowser e-dilekçe yüklenecektir. Bunun üzerine, mahkeme sistemi, derhal giriş makbuzunu e-mail yolu ile avukata gönderecektir. Bu makbuz ile dilekçenin mahkemeye gerçekten sunulup sunulmadığının kontrolü yapılacaktır[42].

Alman Yargı Teşkilatı Komünikasyon Kanun Tasarısı, medeni hukuk davaları ve ihtisas mahkemelerindeki davalar için e-dosyalama yolunu açmaktadır[43]. Buradan hareketle, Alman Medeni Usul Hukukunun ilgili bölümlerinde ve diğer usuli düzenlemelerde *Adliye Dosyalarını Muhafaza Yasası* (Justizaktenaufbevvahrungsgesetz) m. 11 hükmünde değişikliğe gidilecektir[44].

Avusturya Mahkeme Teşkilatı Kanunu (Gerichtsorganisationsgesetz), elektronik dilekçelerin, tam olarak Federal Bilgi İşlem Dairesi'ne (Bundesrechenamt) girdiği zamanı, mahkemeye sunulduklarında geçerli olan zaman olarak öngörmektedir[45].

Ağ projesi, e-devlet yönetiminin gerçekleşmesini öngörmektedir ve vatandaşların taleplerini internet üzerinden göndermesine müsaade edilir; ancak bu projenin zorluğu, daha fazla teknik altyapıya ve daha fazla ağ bağlantılı makamın mahkemelere dayanmasıdır[46]. Avusturya Mahkeme Teşkilatı Kanunu (GOG), burada yol gösterici olmaktadır. Madde 89a GOG'a göre, sadece avukatlar, noterler, banka veya sigorta şirketleri gibi resmi denetime tabi kamu kurumlarının temsilcileri, dilekçelerini elektronik olarak mahkemeye sunabilmektedirler[47].

Video konferans konusunda Alman Hukuku'ndaki şu hususlara değinmekte yarar görmekteyiz[48]: ZPO, mahkemeye, iki tarafın da rıza göstermesi şartıyla taraflar, atanan vekilleri ve danışmanlarca duruşmanın video konferansı şeklinde yapılabilmesine genel bir yetki vermektedir; bununla beraber mahkeme, mahkeme salonunda -keşif durumu ayrık olmak üzere- hazır bulunmalıdır (ZPO m.219). Medeni Usul sistemindeki bu tür düzenlemeler, her bir tarafın mahkemeye gelmesini zorunlu kılmayarak, yol masraflarından ve zamandan tasarruf edilmesini sağlayacaktır

(42) Tasan hakkında bkz. www bmi.de/enid/58.html7presseartikel id=1534, 28.6.2004.
(43) www.bundesgerichtshof.de/gesetzesmaterialien/Justizkommunikation/Jkomg-index.htm, 30.8.2004.
(44) www.bundesgerichtshof.de/gesetzesmaterialien/Justizkommunikation/Jkomg-index.htm, 30.8.2004.
(45) Deren-Yıldırım, s.423.
(46) Deren-Yıldırım, s. 422.
(47) Deren-Yıldırım, s.422.
(48) Gottwald, s.1261.

ve duruşmanın ertelenmesini gerektiren bir durumda da davalar bu yolla hızlandırılacaktır[49].

Dinlenecek olan tanığın veya tarafın mahkeme haricinde bulunması, bulunduğu yerden ifade vermek zorunda olup olmayacağı meselesi ve buna rıza göstermekle yükümlü olup olmayacağı hususu tartışmalıdır[50].

IV. TÜRK ELEKTRONİK İMZA KANUNUNUN MUKAYESELİ HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Elektronik imza, teknolojik gelişmelerin artması ile sosyal ve ekonomik hayatın içerisine girmekte ve yeni olanakları beraberinde getirmektedir. *Türk Elektronik İmza Kanunu*, Uncitral tarafından örnek olarak hazırlanan iki model yasa (*1996 tarihli Model Elektronik Ticaret Yasası, elektronik verilerin ve sözleşmelerin hukuken tanınmasına ilişkin hükümler içermektedir; 2001 tarihli Model Elektronik İmzalara İlişkin Standart Hükümler, elektronik imzalarla ilgili genel esasları belirlemektedir*), 1999/93/EG Elektronik İmzalar İçin Topluluk Çerçevesi Avrupa Birliği Yönergesi ve Almanya'nın ilgili kanunundan etkilenmiştir. Kanunumuzun, Mukayeseli Hukuk'taki yeknesak kuralları, yani Avrupa Birliği Yönergesi'ni değerlendirmiş olması olumlu bir tutumdur. Zira amaç global düzeyde e-imzanın kabulünü basitleştirmektir[51].

15.01.2004 tarihinde kabul edilen ve 23.01.2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan *5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu*, yayım tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girmiştir. Kanun, "*elektronik imza*" üzerine temellendirilmiş ve AB düzenlemelerine paralel bir isim taşımaktadır. Kanunun "*elektronik imza*" adı altında düzenlemesini, elektronik imza kavramının geniş kapsamlı olması ve uluslararası düzenlemelerde aynı adın kullanılmasından dolayı uygun bulmaktayız. Kanunun amacını, elektronik imzanın hukuki ve teknik yönleri ile kullanımına ilişkin esaslarını düzenlemek oluşturmaktadır. Kanun, elektronik imzanın hukuki yapısı, elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının faaliyetleri ve elektronik imzanın her alanda kullanımına ilişkin işlemleri içermektedir.

Türk Elektronik İmza Kanunu'nda yer alan elektronik imza kavramı, "*Başka bir elektronik veriye eklenen veya elektronik veriyle mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veri*" şeklinde tanımlanmaktadır (m. 3/b). Aynı kavram AB Yönergesinde, "*Başka bir elektronik veriye eklenen veya onunla mantıksal bağlantısı bulunan, kimlik teşhisine yarayan elektronik formda bulunan veriler*" (m.2)[52]; Alman İmza Kanunu'nda, "*Diğer elektronik datalara eklenebilen veya bu datalarla mantıksal olarak bağlantılı olan ve kullanıcıyı tanımaya yarayan*

(49) Gottwald, Sİ261.
(50) Gottwald, s.1263.
(51) Benzer ifadeler için bkz. Bröhl/Tettenborn, s.44.
(52) AB'ye üye çoğu devlet (örneğin Belçika, Almanya, Yunanistan, Hollanda, İspanya, İngiltere (UK)), elektronik imza tanımını harfi harfine ulusal yasalarına koymuşlardır. Bazı aday ülkeler ve EEA

elektronik formdaki datalar" (m.2); Avusturya İmza Kanunu'nda, "*Başka bir elektronik veriye eklenen veya bununla mantıksal bağı bulunan ve imza sahibinin doğrulanmasına ve kimliğinin tespitine hizmet eden elektronik veri*" (m.2); Uncitral Model Kanun 2001'de "*Veri mesajı ile ilintili olarak imza sahibini teşhis etmede kullanılabilen ve veri mesajında yer alan bilginin imza sahibi tarafından onaylandığını gösteren veri mesajı ile mantıklı bir şekilde ilişkilendirilmiş veya veri mesajına eklenmiş olan elektronik biçimdeki veri*" şeklinde (m.2) tanımlanmıştır[53].

Elektronik imza ile verinin izinsiz değiştirilmesi ve silinmesi önlenebilmekte; kimlik doğrulama ve onaylama prosedürü tamamlanabilmekte; elektronik ortamda yapılan işlemlerin yadsınmazlığı güvence altına alınabilmektedir.

Kanunun ikinci kısmının birinci bölümünde güvenli elektronik imza ve doğrulama araçları düzenlenmektedir. Türk Hukukunda "*Nitelikli e-imza*" kavramı yerine, "*Güvenli e-imza*" kavramı düzenlenmiştir[54]. Güvenli e-imzada bulunması gereken şartlar: özgülü olarak sahibine bağlı olmak; sadece imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza

---

(European Economic Area/Avrupa Ekonomi Bölgesi) ülkeleri, Yönerge'deki tanıma çok benzer düzenlemelere gitmişlerdir (örneğin, Norveç, Çek Cumhuriyeti, Litvanya). Her nasılsa, bazı ülkeler de, AB'nin geniş e-imza tanımını daraltmışlardır. Bu, çeşitli şekillerde görülmektedir: Avusturya ve İtalya, bunu, doğrulamanın (Authentication/Authentifizierung) öne çıkan bazı amaçlarını belirleyerek; Finlandiya, Macaristan, Polonya, Romanya ve İzlanda doğrulama terimini tanımlayarak yapmışlardır. Yönetmelik, doğrulamanın tanımını vermemesine rağmen, birçok ülke (Avusturya, Finlandiya, Portekiz, Polonya, Romanya, İzlanda) doğrulamayı "imza sahibinin kimliğinin kurulması, tasdik edilmesi; tesis edilmesi" olarak tanımlamaktadır. İsveç ise, doğrulamanın işlevlerini doğrulama teriminin yerine koymaktadır. İtalya, e-imzanın amacını, "bir bilgisayar doğrulama metodu" olarak sınırlamaktadır. İrlanda, düzenlemesinde, bir e-imzanın, "bir ileri e-imza içermesi gerektiğini" ifade etmektedir. Macaristan, e-imzayı, "doğrulama amacıyla birleştirilmiş ve ayrılmaz bir şekilde başka elektronik kayda bağlanmış elektronik formdaki bilgi veya elektronik kayıt" olarak tanımlamaktadır; böylece hem mantıksal birleştirmeyi hem de bağlama unsurunu yerine getirmeyi talep etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Dumortier/Kelm/Nilsson/Skouma/Van Eecke, The Legal and Market Aspects of Electronic Signatures. Study for the European Comission- DG Information Society- Service Contract Nr. C 28.400; Katholieke Universiteit Leuven, Brussels 2003, http://europa.eu.int/information societv/eeurope/2005/all about/securitv/electronic sjg reportpdf. 7.12.2004, s.63-64.

(53) Bkz. "Değişik kanun çevrelerinden gelen tanımları karşılaştırmak her zaman tehlikelidir çünkü bir tanım her zaman kendi kanun konteksi içerisinde değerlendirilmelidir. Bir ulusal kanun tarafından tanımlanan "elektronik imza", gerçekte başka kanuni çerçeveye konu olabilir ve başka ülke yasaları tarafından tanımlanan "elektronik imza"dan farklı sonuçlan olabilir", Dumortier/Kelm/Nilsson/Skouma/Van Eecke, http://europa.eu.iat/information societv/eeurope/2005/all about/securitv/electronic sig reportpdf, 7.12.2004, s.63.

(54) Bulgaristan Elektronik İmza Kanunu'nda, e-imza çeşitleri, normal, nitelikli ve evrensel olarak üçe ayrılmakta; nitelikli e-imza, özel hukuk kişileri arasında elle atılmış imza ile aynı sonucu sağlarken; evrensel e-imza, kamu kurumlan ve gerçek kişiler arasındaki el ile atılmış imzayla aym hukuki sonuçlan doğurmaktadır; Elektronik İmza Ulusal Koordinasyon Kurulu Hukuk Çalışma Grubu İlerleme ve Sonuç Raporu, (Rapor), İstanbul Temmuz 2004, http://bthukuku.bilgi.edu.tr/doc/e-iiiiza hukuk çalışma grubu raporu.pdf, 7.12.2004, s.31; Macaristan Elektronik İmza Kanunu'nda, imzalar güvenlik derecelerine göre, elektronik imza (elektronik imza, Macaristan Hukuk literatüründe basit e-imza olarak adlandırılmaktadır), güvenliği kuvvetlendirilmiş e-imza ve nitelikli e-imza olarak üçe ayrılmaktadır.Nitelikli e-imza, güvenliği kuvvetlendirilmiş, emniyetli imza oluşturma yeknesaklığı alanda kullanılan ve onayı nitelikli sertifika ile sağlanan imzadır; Hârsagi. Elektronische Urkunden als Beweismittel im ungarischen ZivilprozeB, WGO Monatshefte Osteuropâisches Recht, 45. Jahrgang, Heft 4, Dezember 2003, s.280.

oluşturma aracı ile oluşturulmuş olmak; nitelikli e-sertifikaya dayanarak imza sahibinin kimliğinin tespitini sağlamak; imzalanmış e-veride sonradan herhangi bir değişiklik yapılıp yapılmadığının tespitini sağlamaktır (m.4). Elektronik İmza Kanunumuzda, AB Yönergesinde, Avusturya İmza Kanunu'nda (ÖsigG m. 17) ve Alman İmza Kanun'unda (SigG m. 15) yer alan ihtiyari akreditasyona yer verilmemiştir. Alman İmza Kanunu'nda kurumun tanımı şu şekilde ifade edilmiştir: İhtiyari akreditasyon, özel haklar ve yükümlülüklerle bağlantılı olan bir sertifika hizmetinin yapılmasına izin verilmesi prosedürüdür (SigG m.2/15). Alman İmza Kanunu m. 15'e göre, sertifika hizmeti sunan kurum, kendi talebi ile yetkili makam tarafından kendisini akredite ettirebilir; yetkili makam akreditasyon için özel kurumlara başvurabilir ve akreditasyonlu sertifika hizmeti sunan bu kuruma kalite belgesi verilir. Bu belge sayesinde, hizmeti sunan kurumun nitelikli sertifikasına dayanan nitelikli elektronik imza için, teknik ve idari güvenliğin sağlandığı kabul edilir. Akreditasyonlu sertifika hizmeti sunan kuruluşlar tarafından nitelikli sertifika verilmesine dair hükümler, yetkili makam için de geçerlidir (SigG m. 16). Uygulamada ihtiyari akreditasyon, akreditasyon şemaları ile yapılmakta; Hollanda'da TTP. NL, İngiltere'de T-Scheme, İsveç'te SWEDAC tarafından yetkilendirilen kuruluşlar akreditasyon otoritelerine örnek teşkil etmektedirler[55]. Kanımızca, bu kuruma sistem içerisinde yer verilmesi ile sertifika pazarında ortaya çıkabilecek haksız rekabet engellenecektir.

Elektronik İmza Kanunu, m. 8'e göre elektronik sertifika hizmet sağlayıcıları, elektronik sertifika, zaman damgası ve elektronik imzalarla ilgili hizmetleri sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerdir. Alman İmza Kanunu m. 2/8'de ifade edilen sertifika hizmeti sunan kurum, nitelikli sertifikayı veya nitelikli zaman kaşesini tanzim eden gerçek veya tüzel kişidir. Avusturya İmza Kanunu'nda da benzer bir tanımlama söz konusudur (ÖSigG m.2). Bu Kanun'a göre, elektronik sertifika tanzim eden veya diğer imza ve sertifika vazifelerini yerine getiren gerçek veya tüzel kişiler veya diğer fiil ehliyetine sahip kuruluş, sertifika hizmetini sunacaktır.

Yabancı elektronik sertifikaların durumu, Elektronik İmza Kanunu'nun 14. maddesinde belirlenmiştir. Bu konuda yapılacak uluslararası anlaşmalar çerçeveyi belirleyecektir. Alman İmza Kanunu'nda ise, yabancı devlete ait elektronik imzaların ve elektronik imza için olan ürünlerin durumu (Auslândische elektronische Signaturen und Produkte fur elektronische Signaturen) SigG m. 23'te belirlenmiştir. Uncitral Model Kanun 2001'de de, yabancı sertifikaların ve elektronik imzaların tanınması hususu düzenlenmiştir (m. 12). Maddede, yabancı bir sertifikanın ya da bir elektronik imzanın hukuki yetkiye sahip olup olmadığına karar verilmesinde dikkate alınacak hususlar belirlenmiştir.

(55) *Rapor, http://bthukuku.bilgi.edu.tr/doc/e-imza hukuk çalışma grubu raporu.udf. 7.12.2004, s.29.*

AB Yönergesinde, üye ülkelerin el yazısı ile imzaya eş değer kabul edecekleri ve yargılamada delil olarak kullanılmasını temin edecekleri imzanın güvenli e-imza olarak kabul edilmesi (m. 5) fikri benimsenmiştir. Türk Elektronik İmza Kanunu m.22'de güvenli e-imzanın el yazısı imza ile eşdeğer tutulacağı ve elektronik imza ile oluşturulmuş verilerin senet hükmünde olacağı (m.23) kabul edilmiştir. Kanunların resmi şekle veya özel bir merasime tabi tuttuğu gayrimenkul satımı, evlenme gibi hukuki işlemler ile teminat sözleşmelerinin güvenli elektronik imza ile gerçekleştirilemeyeceği hükme bağlanmıştır (m. 5/2). Bu şekilde, noterlerin yapacağı işlemler, noter huzurunda yapılması gereken işlemler, resmi makamın katılımını veya tescil zorunluluğunu gerektiren işlemler ile resmi memur huzurunda gerçekleştirilmesi zaruri hukuki işlemlerde güvenli e-imzanın kullanılmayacağı belirtilmiştir[56]. Avusturya Elektronik İmza Kanunu m.4/2'de ise, yapılamayacak işlemler sınırlı sayıda belirtilmiştir. Noterler için, çalışma alanlarında belge adı altında neyi anlayacakları açıktır ve ilgili Kanun (Beurkundungsgesetz) bu konuda bir tanımlama içermemektedir[57].

Kanunumuzda, e-noterlik ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konuda, uygulamadan doğacak olan gereksinimler karşısında -elektronik ortamda hazırlanan e-dokümanların noterler tarafından muhafaza edilmesi gibi- e-noterlik kurumuna yer verileceğini düşünmekteyiz[58].

Elektronik İmza Kanunu m. 10/e'ye göre, elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, sertifikanın kullanımına ilişkin özelliklerin ve uyuşmazlıkların çözüm yolları ile ilgili şartların ve kanunlarda öngörülen sınırlamalar saklı kalmak üzere güvenli elektronik imzanın elle atılan imza ile eşdeğer olduğu hakkında sertifika talep eden kişiyi sertifikanın tesliminden önce yazılı olarak bilgilendirmekle yükümlüdür. Alman E-İmza Kanunu'nda da benzer hüküm içermektedir: Sertifika hizmeti sunan kuruluş, kanun aksini öngörmediği sürece nitelikli elektronik imzanın hukuki ilişkilerde, aynen el yazısı ile atılan imza gibi hukuki sonuç doğuracağı konusunda talepte bulunanı uyarmak zorundadır (SigG m.6/2). Bu bildirimin yapılması için, talepte bulunana yazılı bir talimat verilmelidir. Talepte bulunan, bu talimatı aldığını ayrı bir imza ile onaylamakla yükümlüdür ve daha önce bu konu hakkında bilgilendirilmişse, yeni bir bildirime gerek olmayabilir (SigG m.6/3). Kanunda, teknolojik ilerlemeler göz önünde tutularak, sertifika hizmeti sunan kuruluşun, mevcut imzanın güvenirlik değeri (Sicherheitswert) zamanla azalacağı için, (Avusturya E-İmza Yönetmeliği m.17'de, güvenlik değerinin azalması tehlikesi nedeniyle, yeni bir imzanın oluşturulması için gereken sürenin, sertifika hizmet sağlayıcısının güvenlik ve sertifikalandırma taslağında belirtilmesinin zorunluluğu-

(56) Rapor, http://bthukuku.bilgj.edu.tr/doc/e-imza hukuk çalışma grubu raporu.pdf. 7.12.2004, s.32.
(57) Ahrens. s.l.
(58) Elektronik noterliğin uygulaması hkk. bkz., Turan, Türkiye Bilişim Şurası Hukuk Çalışma Grubu Raporu, http://www.taek.gov.tr/taek/bet/pdf/hukuk cg raporu.pdf, 7.12.2004, s.100 vd.

na değinilmiştir) nitelikli elektronik imza ile imzalanmış olan dataların gerekirse tekrar imzalanması gerektiği konusunda talep sahibini uyarması hususu düzenlenmiştir (SigG m.6/1). Bu açıklamalara göre, nitelikli e-imza, Alman Hukukunda, el yazısı ile atılmış imzaya eşit değerdedir ve davada ispat aracı olarak kullanılmaktadır[59]. Avusturya Hukuku'nda ise, ÖSigG m.4'e göre, "Kanun tarafından veya tarafların kendi aralarında anlaşmaları yoluyla aksi kararlaştırılmadığı sürece, güvenli elektronik imza, el yazısı ile atılan imzanın hukuki şartlarını -özellikle Avusturya Medeni Kanunu m.886 anlamında- yazılılık şartını yerine getirmektedir" denilerek, e-imzanın hukuki gücüne yer verilmiştir. Hükmün istisnaları, m.4 içerisinde sayılmıştır. Ayrıca, maddeye göre, ZPO m.294'te, imzalı belgenin içeriğinin doğru olduğu yolundaki karineyi içeren hüküm, güvenli elektronik imza ile imzalanmış elektronik dokümanlar bakımından da uygulanacaktır. Fransız m. 1316-4, II. fıkrada e-imzanın el yazısı ile imzanın fonksiyonlarına sahip olabilmesi için e-imzanın hazırlanmasında, onun ilgili olduğu işlemle bağlantısını garanti eden güvenilir bir teşhis yönteminin kullanılmış olması gerektiği belirtilmektedir. Kullanılan yöntemin güvenilir olduğunu işlemi yapan kişi ispatla yükümlüdür. Madde bir karine de ihdas etmiştir. İmzanın Danıştay'ca hazırlanacak bir Kararname ile belirlenen şartlarda oluşturulması, imza sahibinin kimliği ve işlemin bütünlüğünün yine bu Kararname ile tespit edilen şekilde garanti edilmesi durumunda, yöntemin güvenilir olduğu kabul edilir. Karine aksi ispat edilinceye kadar geçerlidir. Adi yazılı şekilde, imza inkârı halinde imzanın doğruluğunu tespit prosedürü başlatılırken, e-imzada, imzanın doğru olmadığını iddia eden şahsın sadece inkârı yeterli olmayacak, onun bu karinenin aksini ispatı gerekecektir.

Kanunumuzda, 5. maddenin yanı sıra güvenli e-imza dışında kalan e-imzaların ispat gücü hakkında bir düzenlemede bulunulmamıştır. Türk İspat Hukuku'nda *kanuni delil-takdiri delil* ayrımı mevcuttur. *Kanuni delilleri*, ikrar, kesin hüküm, senet, yemin; *takdiri delilleri* ise tanık, bilirkişi, keşif ve özel hüküm sebebi oluşturmaktadır. Modern ispat hukuku, bizim kanuni delil kabul ettiğimiz birçok delilin, hâkim tarafından serbestçe değerlendirilmesi yönündedir. Çünkü kanuni delil sistemi, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesini neredeyse ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, bireyin sübjektif haklarını korumada yetersiz kalınan durumlar ortaya çıkmaktadır. Mahkeme dışı ikrar serbestçe değerlendirilirken, senet, yemin, mahkeme içi ikrar ve kesin hüküm kanuni delil olmaları sebebiyle delillerin serbestçe değerlendirilmesine imkân tanımaktadır [60].

---

(59) Bundesverwaltungsamt, Europäische Signaturpolitik und nationales E-Government, INFO 1767-August 2003, www.bva.bund.de/imperia/md/content/bbb-win/neuesteuerung/26.pdf, 6.12.2004, s.3.

(60) Yıldırım, Senetle İspat, s. 120.

HUMK m. 240, ispat hukukunun çerçeve normunu oluşturmaktadır. Kanuni deliller dışında kalan deliller, bu hüküm ile serbestçe değerlendirilebilir. *Elektronik İmza Kanunu*'nun 23. maddesi ile *HUMK*'un 295/a maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "*Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler senet hükmündedir. Bu veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar. Dava sırasında bir taraf kendisine karşı ileri sürülen ve güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkâr ederse, bu Kanunun 308 inci maddesi kıyas yoluyla uygulanır*". Bu şekilde, mehaz Fransız Medeni Kanununa paralel bir düzenleme yapılmıştır. Elektronik İmza Kanunu'nun 22. maddesi, Borçlar Kanunu'nun 14. maddesinin ilk fıkrasına bir eklemede bulunmuştur: "*Güvenli elektronik imza elle atılan imza ile aynı ispat gücünü haizdir*". Burada da mehaz Fransız Kanunu'na uygun davranılarak ve sözleşme ile ilgili temel Kanunun Borçlar Kanunu olmasından hareket edilerek, Borçlar Kanunu'na bir ekleme yapılmıştır. Ancak kanımızca, ispat gücünü düzenleyen bu hükmün, HUMK çerçevesinde düzenlenmesi gerekmekteydi[61].

HUMK 295/a hükmü ile güvenli e-imza belgenin kesin delil olarak hâkimi bağlayacağı kabul edilmiştir[62]. Hâkim, ibraz edilen belgedeki imzanın, güvenli e-imza olup olmadığını re'sen bilirkişi incelemesine tabi tutarak araştırmalıdır. Kanımızca, sertifika veren kurumlar arasından seçilenler bu tespiti gerçekleştirebilir.

E-imza sisteminin yaygın bir uygulama alanı bulabileceği göz önünde tutulursa, sertifika veren kurumlara ve sistemin denetimine daha çok önem verme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktayız. Kanunumuz, mukayeseli hukuk alanında değerlendirildiğinde, sertifika kurumlarına, denetim açısından sıkı olmayan bir çalışma alanı tanıdığı ortaya çıkmaktadır (m. 8). Alman İmza Kanunu'nda sertifika hizmeti sağlayan -nitelikli sertifikayı veya nitelikli zaman kaşesini tanzim eden gerçek veya tüzel kişi (SigG m. 2/8)- kurum, faaliyetlerine başladığı andan itibaren yetkili makamın denetimi altına girmektedir (SigG m. 19). Bu konudaki önlemlerin arttırılması, daha sonra ortaya çıkacak iş yükü açısından faydalı olabilecektir. Kanunun 15. maddesinde, Kurumun sertifika kuruluşlarını gerekli gördüğü zamanlarda denetleyeceğine yer verilmiştir. Birçok sözleşmenin ve bilgilendirmenin sağlanacağı bir alanda, şikâyet üzerine gerek görülmesi halinde ve iki yılda en az bir defa re'sen yapılacak denetimle, kontrol sisteminin etkinliğinin tam olarak karşılanabilmesi şüphe-

(61) Aynı yönde eleştiriler için bkz., Keser Berber, E-İmza Paneli, VII. Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul 19-21 Aralık 2002, http://inet-tr.org.tr/inetconf8/program/eimza-panel-tansug.doc. 7.12.2004, s.l; Özdemir Kocasakal, Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti, İstanbul 2003, s. 114, dn.311.

(62) ABD'de birçok eyalette, e-imza ile imzalanan belgeler kesin delil olarak kabul edilmekte ve ispat kuvvetleri, kesin delil olarak sayılan diğer delillerden daha üstün olarak nitelendirilmektedir; bu hükümlerin düzenleme amacına bakıldığında e-imzanın kullanımının artması ve teşvik edilmesi göze çarpmaktadır, Rapor, http://bthukuku.bilgi.edu.tr/doc/e-imza hukuk çalışma grubu raporu. pdf. 7.12.2004, s.31.

lidir. Faaliyetlerin kontrollerinin, Kurumun takdirine bırakılması sakıncalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarının denetimden muaf tutulması da, değerlendirilmesi gereken diğer bir konudur (m.21).

Kanunda, güvenli e-imza dışında kalan e-imzanın hukuki niteliği konusunda bir değerlendirmeye gidilmemiştir[63]. Bu imzaların HUMK m.367 vasıtası ile *takdiri delil* sayılması düşünülebilir. Madde 367'nin uygulanması için, bu tür imzalara ilişkin yapılmış bir delil sözleşmesinin olması veya karşı tarafın bu tür bir imzanın delil olarak kullanılmasına muvafakat etmesi veya senetsiz ispatı caiz olan hallerden birinin söz konusu olması gerekmektedir. Hâkim, özel ve teknik bilgiye sahip olmadığı durumlarda bilirkişi deliline müracaat edecektir. Ancak Fransa'da bu tür imzalar, yazılı delil başlangıcı olarak ele alınmaktadır.

Alman Hukuku'nda, e-imzanın hukuki sonuçları ile ilgili hükümler Alman Elektronik İmza Kanunu yerine, Medeni Kanun ve Medeni Usul kanunu içerisinde yer almaktadır. ZPO m. 292a'da, elektronik şekilde (BGB m. 126a) hazırlanmış belgede yer alan ve Alman İmza Kanunu'na göre yapılacak bir kontrolde mevcudiyeti anlaşılan irade açıklamasının doğruluğu sadece, beyanın imza anahtarı sahibinin iradesine aykırı olarak yapıldığının mümkün olduğu derecede ciddi olarak yapıldığı ispat edilirse, ortadan kalkabilmektedir. BGB m. 126a, yazılı şekli temsil etmek üzere elektronik şekil ve ZPO'da m. 292a ile ilk görünüş ispatı kuralını getirmiştir[64]. Kanun koyucunun görüşüne göre, ZPO m. 292a, sadece imza altına alınan dokümanın doğruluğunun ortaya çıkmasını değil, imzanın doğruluğunun da ortaya çıkmasını amaçlamıştır[65].

BGB m. 126'da öngörülen elektronik dokümanın yazılı şekil şartında değişiklik, yazılı şeklin bir türü olarak tanınmasını vazgeçilmez bir şart olarak kabul etmiştir[66]. Böylelikle, elektronik formdaki irade açıklamalarının, kanuni şekil şartlarının yerine gelmesini sağlayabilmeleri için e-imza, caiz olan e-dokümandaki katılımcının kimlik tespit vasıtası olarak tanınmalıdır[67]. Çünkü elektronik doküman, senet delili olarak değil; keşif objesi olarak ele alınabilir[68].

---

(63) Güvenli e-imzalı belge dışında kalan e-imzalı belgeler, senetle ispatı gerektiren hukuki işlemlerin ispatında delil sözleşmesi olmadığı sürece caiz delil olarak kullanılamayacaktır; Erturgut, s.267.

(64) RoBnagel, Die europâische Richûinie fiir elektronische Signaturen und ihre Umsetzung in neuen Signaturgesetz, Lehmann, Electronic Business in Europa, Wien 2002, s. 159.

(65) Schûller, Beweiskraft und Bevveisregeln der elektronischen Form, Seminar "Europâisches Zivilrecht und Zivûprozelirecht in der Informationsgesellschaft, www.unilepzig.de/urheberrecht/ressrc/material/seminare/infoges/schueller-beweiskraftpdf. 6.12.2004, s. 15'den naklen BT-Dr 14/4987, s. 13,17.

(66) ECRL m. 9 ve BGB m.l26'nin birlikte değerlendirilmesi bakımından bkz., Maennel, Die europâische Richtlinie zum Electronic Commerce, Lehmann, Electronic Business in Europa, Wien 2002, s.62 vd..

(67) Maniotis, Über die Rechtswirkung elektronischer Signaturen gemâfi Art.5 der Signaturrichtlinie (1999/93/EG), Einheit und Vielfalt des Rechts, Festschrift fiir Reinhold Geimer, Band I, München 2002, s.615-616.

(68) Maniotis, s.616; RoBnagel, s. 158.

E-form şeklinde kaydedilen irade beyanları, (elektronik resmi belgeler), nitelikli e-imza ile imzalanmış ve aynı imza resmi kişi tarafından hazırlanmış ise, ispat gücü ve gerçeklik bakımından resmi belgelerle eşit durumdadır; nitelikli imzalanmış ve noterce onaylanmış özel belgelerde, düzenleyicinin belirttiği irade açıklamaları, geleneksel özel senetler gibi delil hükmündedir[69]. E-belgeler, elektronik hukuk sisteminin *sine qua non* şartını oluşturmaktadır[70].

İbraz edilen e-imzalı belgeye karşı sahtelik iddiası ileri sürülmesi durumunda, HUMK m.314 uygulama alanı bulabilecektir. Bu durumda, iddia, ayrı dava açılarak veya aynı dava içerisinde ileri sürülebilir.

İmza inkârı durumunda, HUMK m. 308 kıyasen uygulanacaktır. Bu halde, imza sahibine öncelikle e-imzanın kendisine ait olup olmadığı sorulacak; inkâr edilmesi durumunda incelemeye gidilecektir. Kanımızca, e-imzanın kendisine ait olup olmadığının sorulması aşamasından hemen sonra, bilirkişi marifetiyle imzanın ve sertifikanın incelenmesi aşamasına geçilmelidir. İmzayı inkâr edenin, çağrıldığı halde gelip gelmemesinin, tespit açısından pratikte çok büyük bir faydası olmayacağından -incelemelerin bilirkişiler tarafından yapılacağından hareketle- inkâr eden hakkında "imzayı ikrar ettiğine dair" hüküm verilmesi, teknolojiye bu denli bağımlı bir durumda isabetli olmayabilir. Çünkü hâkimin, inkâr eden tarafın kendi önünde attığı imzayı veya yazdığı yazıyı e-imza ile karşılaştıracak teknik bilgi ve becerisi yoktur. İmza karşılaştırılması için, elektronik belgelerin kontrolünün teknik donanımlı bilirkişilerce yapılması gerekmektedir[71].

HUMK 295/a maddesi ile kanun koyucu, Türk hukuk sisteminde e-senede yer vermiştir. Türk Hukukunda, e-imzalı senedin, imzalayanın imzasını ikrar etmesi durumunda, İİK m. 68 anlamında itirazın kesin kaldırılmasını sağlayabilmesi düşünülebilir. Ancak, elektronik belgenin, teknik donanıma sahip olmayan icra mahkemesi tarafından nasıl anlaşılabileceği problem yaratmaktadır. Mukayeseli hukukta ise, ileride hüküm ve diğer kararların da nitelikli e-imza ile atılabilmesi ve hakimin kararlarını yazı işlerine bu yolla iletilebileceği üzerinde durulmaktadır[72]. Bu durumda, kanımızca hukukumuzda yeni bir düzenleme yapılarak, e-belgenin, genel olarak mahkemeler ve özellikle icra mahkemesi tarafından nasıl anlaşılabileceği karara bağlanmalıdır.

TTK'nın 668. maddesi göz önüne alındığında, poliçe üzerindeki beyanların el yazısı ile olması şartını emretmesi ve e-imzalı verilerin tedavül kabiliyetine sahip olmamaları sebebiyle, Elektronik İmza Kanunu'nun es-

(69) Gottwald, s.1265
(70) Gottwald, s.1260
(71) Erturgut, s.,262-263.
(72) Gottwald, s. 1261.

neklik sağlanmadığı takdirde bu alanda pek uygulanamayacağını düşünmekteyiz[73].

Yabancı ülkelerde düzenlenen resmi belgelerin Türkiye'de resmi belge niteliğini taşıması, HUMK m. 296 sistemi ile gerçekleşmektedir. Bu alanda, Türkiye'nin de taraf olduğu, başta Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılmasına İlişkin La Haye Konvansiyonu olmak üzere, birçok uluslararası sözleşme mevcuttur. Yabancı ülkelerde düzenlenen e-belgeler açısından, kanımızca Apostille, uygulama alanı bulacaktır. *La Haye Uluslararası Özel Hukuk Konferansı*[74] tarafından düzenlenen "*Elektronik Ticaret ve Uluslararası Özel Hukuk*" konulu konferans sonrası yayımlanan raporun ekinde, Apostille'in elektronik bir şekilde düzenlenmesinin kolay bir işlem olduğu, ancak e-Apostille'in ilgili olduğu resmi işlem de elektronik bir şekilde düzenlendiği takdirde etkili olacağını belirtilmiştir[75].

V. SONUÇ

Kanunumuz, dijital imza yerine, AB Yönergesi ve yeni Alman İmza Kanunu ile Avusturya İmza Kanunu'na paralel olarak elektronik imza başlığı adı altında düzenlenmiştir.

E-imza kavramı, sayısal teknolojiye dayanan dijital imzayı ve bunun dışında kişinin biyolojik özellikleri üzerine kurulu bir teknolojiden oluşan biyometrik imzaları da kapsamaktadır[76]. Uluslararası düzenlemelerde (*Örneğin Richtlinie Recital por. 21 Uncitral-Draft. Uniform Rules on Elektronic Signatures, m.3*) elle imzanın yerine kullanılabilen bir e-imza olarak benimsenmiş olan farklı e-imza teknolojilerine, yeni teknolojilere karşı, bu teknolojilerin elle atılan imzanın işlevlerini yerine getirebilmesi ve böylece elle atılan imza yerine geçebilmesi koşuluyla ayrım ve sınırlayıcı düzenlemeler yapılmaması (*Technology Neutrality*) hükmü yer almaktadır. Bu global düzeyde e-ticaret ve e-imzanın kabulünü basitleştirme amacına uygundur.

E-imza, e-devlet projesinin alt yapısını belirleyen asli unsur olarak düzenlenmiştir[77]. Elektronik İmza Kanunu ile kişilerin coğrafi olarak bir yere bağlı olmamaları, ayrıca kamusal ve ticari alandaki faaliyetlerde kolaylık sağlamaktadır. E-imza, özellikle ticari temsilcilik, internet bankacı-

---

(73) *Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 352*

(74) *La Haye Uluslararası Özel Hukuk Konferansı, 1999 Eylül ayında bir çalışma başlatmıştır ve buna göre konferans, e-ticaret ve e-işlemlerle ilgili olarak mahkeme ve uygulanacak hukukun tespiti, haksız fiil, deliller, tebligat ve uyuşmazlıkların internet ortamında çözümü için komisyonlar aracılığı ile çalışmalarda bulunmuştur, bkz. Ankan. Elektronik Ticaret, Hukuk ve Noterler, Elektronikteki Gelişmeler ve Hukuk, Noterlik Hukuku Sempozyumu VII; Ankara 2001, s. 3 8.*

(75) *Özdemir Kocasakal, s. 155.*

(76) *Sağlam Atabarut. Elektronik Sözleşmeler, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2003, s. 141.*

(77) *Bundesverwaltungsamt, Europäische Signaturpolitik und nationales E-Government, INFO 1767-August 2003, www.bva.bund.de/imperia/md/content/bbb-wiiiyneuesteuerung/26.pdf, 6.12.2004, s.l.*

lığı, factoring, leasing, sigortacılık faaliyetleri ve elektronik sözleşmeler üzerinde önemli bir yere sahiptir.

Ticari hayattaki işlem kolaylıklarının yanı sıra, e-imzanın, ülkemizde zaman israfına yol açan, kurumlar arasındaki ve kurum içi bilgi transferlerinde, vergi tahsilâtlarında ve her çeşit başvurularda kullanılması kanaatimizce ekonomik açıdan büyük yarar sağlayacaktır.

E-imza yasasından daha çok kişinin yararlanmasını sağlamak ve mahkemelerimizin bu konuda kolaylıkla karar alabilmesi için, yeni yasanın daha geniş kitlelere tanıtılması ve hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu sayede, yasanın işlevselliği artacaktır.

Almanya'da günümüzde, teknik donanımlı ve organizasyonu sağlanmış olan Hamburg Finans Mahkemesi[78], alan denemesini mahkemelerde elektronik hukuk sisteminin (*Rechtsverkehr*) başlangıç safhası olarak gerçekleştirmektedir[79].

Telekomünikasyon Kurumu denetiminde, sertifika ve e-imza verme yetkisine sahip makamlar oluşturulmaktadır. İlerleyen süreçte ve uygulamanın artması ile, sertifikaların, uluslararası sistemde olduğu gibi, uygulama üzerinden şekillenmeleri söz konusu olacaktır. E-imzanın yaygınlaşması ile uygulamada kendiliğinden bazı gereksinimler doğacak ve bu gereksinimlere karşılık yeni hukuki düzenlemelere gidilecektir. Mevzuatımızda bugün el yazısı ile imzanın arandığı poliçe hususunda gelişmeler yaşanabilir.

---

(78) Grotheer, Elektronischer Rechtsverkehr und Schriftlichkeitsgebot-ein ungleiches Paar? Zugleich: E-mail Klagen beim Finanzgericht Hamburg, Festschrift für Akira Ishikawa, Berlin-New York 2001, s. 164.

(79) Grotheer, s. 160.